

»za sebe« — proletarijat svjestan, koji ima za cilj nove društvene odnose u besklasnom društvu. Kako stoji, međutim, s proleterskim internacionalizmom? Poznato je da u razvijenim kapitalističkim zemljama domaći radnik pokazuje netrpeljivost pa i mržnju prema uvezenom radniku. Ni ne čudi! Zakon ponude i potražnje lomi se na njegovim leđima. Obilje ponude inozemne radne snage spremne da radi za mnogo nižu satnicu — ali još uvijek dovoljno visoku prema onoj u vlastitoj zemlji — ugrožava domaćeg radnika. Ksenofobija je, dakle, neizbježna, jer su interesi radničke klase u pojedinim zemljama različiti. Problem postaje neobično složen i nije ga ni na teoretskom planu lako riješiti: »Želio sam, kaže V. Mikecin, kazati koliko je složeno pitanje tzv. revolucionarnog subjekta danas i u tom smislu naglasiti kakvi sve problemi stoje pred izradom moderne teorije revolucionarnog preobražaja suvremenog društva u pravcu socijalizma, o čemu dogmatičari niti ne snivaju« (53).

Socijalizam nije, međutim, samo pitanje ekonomskog napretka, zaključuje autor, nego je to više pitanje povijesnog, konkretnog ljudskog telosa, cilja, svrhe prema kojoj bi se trebalo kretati novo društvo, a to je »nova, besklasna ljudska zajednica« (56). U tom smislu bi se trebalo da razvijaju socijalističke zemlje, jer samo kao takve mogu biti uzorom i motorom socijalnih prevrata u kapitalističkim zemljama.

Svaka od studija Vjekoslava Mikecina zahtijevala bi dublju analizu, izazvala bi niz pitanja na koja bi nam autor, sa svom svojom promišljenošću i studioznošću dao iscrpnije odgovore. Jer kad se nađeno na posljednjoj stranici ovog lijepo pisanog i smislenog djela koje nam, po najznačajnijim imenima svjetskih mislilaca i teoretičara novog svijeta i društva, predstavlja samog autora kao neumornog mislioca koji nastoji da razradi, osmisli i promisli probleme koji niču i u našem društvu i u društvima koja nas okružuju, otvara nam se niz problema o kojima bi autor mogao reći svoje. Ali na ta promišljanja i osmišljanja socijalizma, Marxa i marksizma, autor nas poziva *sve* jer dogmatizam se još previše čvrsto drži u socijalističkom svijetu. Promijenjeni društveni odnosi traže i svoje teoretičare koji bi zacrtali nove linije praksi da bi se ostalo u skladu s Marxovom dijalektikom.

Zlata Knezović

ŽENA U BORBI 1943/45. Izd. Konferencije za društvenu aktivnost žena Hrvatske, časopisa »Žena« i Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb 1974, str. 522

Potkraj 1974. godine izašlo je iz štampe reprint izdanje glavnog ženskog lista za vrijeme rata na području Hrvatske, »Žena u borbi«. Tako je to vrijedno izdanje postalo ponovo pristupačno najširim slojevima naroda.

Odluka da se objavi svih 17 ratnih brojeva »Žene u borbi« donesena je prigodom proslave 30-godišnjice Konferencije Antifašističkog fronta žena Hrvatske (1973) na inicijativu redakcije časopisa »Žena«, koji je direktni nasljednik i nastavak »Žene u borbi«. Punu podršku toj odluci pružila je i Konferencija za društvenu aktivnost žena Hrvatske.

Zna se koliko vrijedi štampa u rukama naroda koji se bori za slobodu. Pod parolom da je štampa isto toliko ubojito oružje kao i topovi, javlja se za vrijeme rata na oslobođenom teritoriju niz listova pomoću kojih se informiraju borci i pozadina. S rasplamsavanjem Narodnooslobodilačke borbe nastaje prava poplava tih listova, iz kojih kao da narod crpi snagu za daljnju borbu. Svaki je kraj želio informirati druge o svojim uspjesima, borbama i patnjama, pa je tako većina tih listova nastala odozdo — iz naroda — nastavljajući se na tradicije napredne štampe prijeratnog razdoblja.

Žene su, iako dio društva, imale i svoje specijalne zadatke i probleme. Odbori AFŽ-a obavljali su u ratu neobično važne funkcije, bez kojih narodnooslobodilačke borbe, a ni rada NOO-a, ne bi moglo biti. Prikupljanje hrane i odjeće, uopće pozadinski rad socijalnog karaktera u uvjetima partizanskog načina ratovanja bio je neobično važan za uspjeh borbe, a to je mogla obavljati samo ženamajka i žena-borac.

Radi informiranja i povezivanja okružni odbor AFŽ-a za Liku pokreće u ožujku 1942. list »Žena u borbi«. Nakon toga i drugi krajevi počinju samostalno štampati svoje lokalne listove za antifašistički raspoložene žene.¹ Međutim, ubrzo se pokazala potreba izdavanja jednog centralnog lista za žene Hrvatske, pa je već u toku osnivačke konferencije AFŽ-a za Hrvatsku (lipanj 1943) izišlo takvo glasilo, koje preuzima naslov dotadašnjeg ličkog glasila i na naslovnu stranu stavlja poznati Mrazov lik žene s djetetom u jednoj i puškom u drugoj ruci.

List »Žena u borbi« imao je svestrani karakter. U njemu nalazimo članaka s veoma različitom tematikom. Od članaka o političkim ciljevima borbe, koje su pisali najviši politički rukovodioci, pa do izvještaja o zbivanjima na pojedinom području, postojao je čitav dijapazon tema koje su u listu nalazile mjesto prema praktičnoj potrebi i u skladu s usmjeravanjem akcija. Gotovo sve što su snažno doživjele u narodnooslobodilačkoj borbi žene su nastojale izraziti pisanom riječi. U »Ženi u borbi« nalazimo članaka pisanih nevještom rukom žene-seljanke koja tek što je naučila pisati i akcionih članaka komunistica-intelektualki. Sa širenjem oslobođenog teritorija sve su važnije mjesto počeli zauzimati članci o obnovi zemlje i privrednim problemima. Na kraju su se pojavili i članci posvećeni narodnoj tradiciji i folkloru. Na stranicama ovog časopisa — relativno bogato opremljenog likovnim priložima Franje Mrza, Marijana Detonija, Đure Tiljka, Otona Postružnika, Vanje Radauša i drugih — izgrađuje se lik nove žene »... žene borca za narodnu slobodu, žene čuvara narodnih svetinja, ali i žene graditeljke nove i bolje budućnosti.«² I kao što poslijeratna »Žena« odražava sve etape našeg poslijeratnog razvoja, tako je ratna »Žena u borbi« registrirala sve etape borbe od 1943. do 1945. godine, i bila čvrsta veza između fronte i pozadine i između pojedinih krajeva Hrvatske.

O teškim uvjetima pod kojim je štampan list »Žena u borbi« govori mijenjanje mjesta štampanja (br. 1—6 u šumi Javornici kod Drežnice, br. 7—8 u Skradu, br. 9—13 u Crnoj Lokvi, u Petrovoj gori, br. 14—15 u oslobođenom Splitu, br. 16—17 u oslobođenom Zagrebu), štamparija (br. 1—13 štamparija »Naprijed«, br. 14—15 štamparija »Slobodna Dalmacija«, br. 16—17 štamparija »Vjesnik«)

¹ Vidi pobliže rad *Marije Erbežnik-Fuks*, *Procvat ženske štampe u vrijeme narodnooslobodilačke borbe*, *Žena*, 3/1973, 11—12.

² Iz diskusije Nade Sremec na I. kongresu kulturnih radnika Hrvatske 25—27. VI 1944, *Žena u borbi* 9/1944.

i urednica (Olga Kovačić-Kreačić (Žoga), Valerija Pap, Bosiljka Krajačić, Nada Sremec i Veda Zagorac).

Glavna i odgovorna urednica reprint izdanja »Žena u borbi« Marija Šoljan ukazala je već i prije na vrijednost ženske štampe u toku narodnooslobodilačkog rata, osobito »Žene u borbi«,³ nastavljajući tako tradiciju prijašnjih urednica toga lista.⁴ Likovnu, vrlo uspješnu obradu dala je Čuča Smokvina-Boranić.

Kako bi se uz »Ženu u borbi« očuvala i slika cjelokupne napredne ženske štampe, redakcijski odbor reprint izdanja »Žena u borbi« odlučio se na izradu bibliografije svih 19 antifašističkih listova namijenjenih ženama na području Hrvatske, danas očuvanih u malobrojnim primjercima i rasutih diljem zemlje. Taj zamašan posao, dodavši pedantno rađenoj bibliografiji opširne anotacije, obavila je Marija Sentić-Žaknić, stručni suradnik Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Ona je izradila i biografije urednica »Žene u borbi«, indeks imena i tumač kratica za čitavu ediciju.⁵

Vrijednost izdanja povećavaju dva uvodna napisa. Napis Marije Erbežnik-Fuks »Žena u borbi 1942/45« (str. 11–26) tematska je analiza lista »Žena u borbi« i njezin historijat. Napis Jele Bićanić »Ženski listovi u Hrvatskoj« (str. 27–39) govori o cjelokupnoj ženskoj antifašističkoj štampi u Hrvatskoj i donosi najvažnije izvratke iz te pokrajinske štampe koja je, bez novog fototipskog izdanja, danas svakako nepristupačna narodu. Autorica teksta ukazala je posebice na vrijednost suradnje žena iz naroda u tim listovima i na vrijednost njihovih iskrenih zapisa za buduće generacije.

I na kraju nešto o vrijednosti ovog izdanja. Rad antifašističkih organizacija žena u narodnooslobodilačkoj borbi na području Hrvatske nije do danas sistematski istraživani, pa je to reprint izdanje — uz svoju originalnost — i važan doprinos proučavanju udjela žena u ratu.⁶ Iz tog se izdanja vide upravo one akcije žena koje su najslabije obrađene u našoj historiografiji i publicistici (rad s djecom, prikupljanje narodne pomoći itd.). Ujedno tim lijepim izdanjem organizirane žene Hrvatske nastavljaju svoju tradiciju objavljivanja i čuvanja historijskih izvora, pružajući budućim istraživačima te problematike svojim napomenama⁷ maksimalnu pomoć pri služenju ovom građom. Kad bi bar bilo više takvih izdanja!

Mira Kolar-Dimitrijević

³ Marija Šoljan, 30. godina »Žene«, *Žena*, 3/1973, 2–9.

⁴ Jela Bićanić, kao urednica *Ličke žene u borbi*, napisala je za prvi broj *Žene u borbi* članak »Njeguimo stvaralačku snagu masa« u kojemu govori o zamahu napredne ženske štampe i o njenoj tradiciji. U br. 11/1944. Veda Zagorac napisala je članak istog karaktera pod naslovom »Ženski listovi«, a u posljednjem ratnom broju Nada Sremec objavljuje članak »Naša ženska štampa« (16–17/1945).

⁵ Prikaz procesa rada na reprint izdanju »Žena u borbi« s priložima objavila je Marija Erbežnik-Fuks, koja je kao član uredništva bila upoznata sa svim problemima (»Žena u borbi 1943/45«, *Žena*, 1/1975, 5–9).

⁶ Stupanj historijske istraženosti vidi se iz rada M. Sentić-Žaknić, Prikaz literature i štampane građe o učešću žena u oslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji u Hrvatskoj, *Žena*, 1/1974, 46–64.

⁷ Glavni odbor Saveza ženskih društava Hrvatske izdao je u dvije knjige zbornik građe »Žene Hrvatske u Narodno-oslobodilačkoj borbi«, Zagreb 1955, a Konferencija za društvenu aktivnost žena Hrvatske izdaje zbirku dokumenata »Žene Hrvatske u radničkom pokretu do aprila 1941. godine«, Zagreb 1967. Oba su zbornika opširnimi predgovorima i mnogobrojnim napomenama mnogo olakšala rad na tretiranoj problematici i vrlo su dobro primljena u stručnim krugovima (M. Gross, *Žene Hrvatske u Narodnooslobodilačkoj borbi I, Historijski zbornik*, VIII, 1955, 211; S. Hrečkovski, *Žene Hrvatske u radničkom pokretu do aprila 1941. godine, Zbornik Historijskog instituta Slavonije*, 6, 1968, 267–272; i drugi).